
İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ

ÇEK206U

KISA ÖZET

BÖLÜM 1- İş Sağlığı ve Güvenliğine Genel Bakış

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Günümüzde, iş sağlığı ve güvenliği konusu bağımsız bir bilim dalı haline gelmiştir. Ancak, iş sağlığı ve güvenliği konusu bugünkü noktasına ulaşmaya kadar değişik aşamalardan geçmiştir. Dünyada ve Türkiye’de sanayileşmenin aynı zamanlarda yaşanmamasına bağlı olarak iş sağlığı ve güvenliği konusunun tarihsel gelişimini dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimi ve Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimi şeklinde iki başlık altında inceleyebiliriz.

Dünyada İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi

Sanayi Devrimi, çalışma ilişkilerinin niteliğini değiştirmesi nedeniyle çalışma hayatı açısından bir dönüm noktasıdır. Bu nedenle, dünyada iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini Sanayi Devrimi’nden önceki dönem ve Sanayi Devrimi dönemi şeklinde ikiye ayırabiliriz.

Sanayi Devrimi’nden Önceki Dönem

Ünlü tarihçi ve düşünür Herodot, ilk kez çalışanların verimli olması için yüksek enerjili besinlerle beslenmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Plini, işçilerin çalışma ortamında bulunan tehlikeli tozlara karşı korunmaları amacıyla başlarına maske yerine geçmek üzere torba geçirmelerini önermiştir.

Paraselsus, ilk iş hekimliği kitabı olan “*De Morbis Metallici*”i yazmıştır. Bu kitabın iş sağlığı ve güvenliği yönünden önemi, iş ile sağlık arasındaki ilişkiyi açık olarak belirtmesinin yanı sıra sorunların saptanması ile kalmayıp korunma yöntemlerini de önermiş olmasıdır.

Bilimsel esaslara dayalı olarak iş sağlığı ve güvenliği konusunun ele alınması 17. yüzyılda *Bernardino Ramazzini* tarafından gerçekleştirilmiştir. Uzun incelemeler sonucu yazdığı meslek hastalıkları kitabı “*De Morbis Artificum Diatriba*” ile iş sağlığının kurucusu sayılmıştır. Kitabında, özellikle iş kazalarının önlenmesi için işyerlerinde koruyucu güvenlik önlemlerinin alınmasını önermiştir. Ayrıca, günümüzde **ergonomi** olarak adlandırılan işçinin çalışma şeklinin, iş ve işçi uyumunun sağlık ve iş verimi üzerinde etkili olduğu düşüncesini açıklayan ilk kişidir.

Sanayi Devrimi Dönemi

İş sağlığı ve güvenliği alanında bilimsel anlamdaki ilk gelişmeler İtalya’da ortaya çıkmakla birlikte konunun gelişimi İngiltere’de olmuştur. 18. yüzyılın ikinci yarısında İngiltere’de yaşanan Sanayi Devrimi ile üretimin niteliği değişmiştir. Küçük zanaat mahiyetinde atölyelerde, elle yapılan üretimin yerini yeni teknik buluşlara bağlı olarak makinelerle yapılan kitle üretim, seri üretim almıştır. Üretim tekniklerinde meydana gelen gelişmeler sonucunda işverene bağımlı ve ücret karşılığında çalışan işçi sınıfı fabrikalarda yeni risklerle karşılaşmışlardır. Dolayısıyla, Sanayi Devrimi beraberinde yeni sağlık ve güvenlik sorunlarını da getirmiştir. Bu dönemde çalışma sürelerinin çok uzaması, çocuk işçilerin çalıştırılması ve çalışma şartlarının ağırlaşmasına bağlı olarak devletin çalışma hayatına müdahale etmesi gündeme gelmiştir.

Türkiye’de İş Sağlığı ve Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi

Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişimini, Cumhuriyet’ten önceki dönem ve Cumhuriyet dönemi şeklinde iki başlık altında inceleyebiliriz.

Cumhuriyet’ten Önceki Dönem

Türkiye’de iş sağlığı ve güvenliğinin tarihsel gelişiminde Cumhuriyet’ten önceki dönemi, Tanzimat’tan önceki dönem ve Tanzimat ve Meşrutiyet dönemi olarak kendi içinde ikiye ayırabiliriz.

Tanzimat’tan Önceki Dönem

Osmanlı İmparatorluğu’nda esnaf zaviyelerinin yerini Avrupa’da görülen meslek örgütleri olan loncalar almıştır. Loncalar, dinsel bir ayırım gözetmemiştir. Loncalarda, esnaf ve zanaatkarlar kendi sorunlarını serbestçe, katı kural ve şartlara bağlı olmaksızın görüşebilme, herkesin uyabileceği kararlar alabilme imkânını bulmuşlardır.

Loncalarda, Türkiye’de sosyal güvenliğin başlangıcı olarak da kabul edilen **orta sandığı** veya **teavün sandığı** adı verilen yardımlaşma sandıkları bulunmaktadır. Bu sandıklardan, hastalanan üyelere tedavileri, yaşlanarak işini bırakan ve muhtaç duruma düşen ustalara ve tedavisi mümkün olmayan bir hastalık veya sakatlık sonucunda işgöremez duruma düşmüş olan usta, kalfa ve çırak gibi meslek mensuplarına geçimlerini sağlamaları için yardımlar yapılmaktaydı.

Tanzimat ve Meşrutiyet Dönemi

Osmanlı İmparatorluğu'nda da ilk sanayileşme hareketleri başlamıştır. İş sağlığı ve güvenliği alanında ilk düzenlemeler de ancak bu dönemde yapılmıştır. İşçilerin en yoğun olarak çalıştıkları alanın kömür madenleri olması nedeniyle yapılan ilk düzenlemeler bu alana yöneliktir. Bu dönemde yapılan ilk düzenleme, *1865 tarihli Dilaver Paşa Nizamnamesi*'dir. Bu Nizamname, padişahın onayından geçmemekle birlikte Ereğli Kömür Havzası'nda uygulanmıştır. 100 maddeden oluşan Nizamname günlük çalışma süresini 10 saat olarak belirlemiş, işçilere çalışma süresinin dışında dinlenme süresi verilmesini, işçilere yatacak yer sağlanmasını, işçi ücretlerinin öncelikli olarak ödenmesini ve işe hazır bekleyen işçilere çalıştırılmasalar bile ücret ödenmesini düzenlemiştir. *1869 tarihli Maadin Nizamnamesi*, iş güvenliği ile ilgili kurallara daha fazla yer vermiş, Dilaver Paşa Nizamnamesi'nin eksiklerini tamamlamıştır.

Türkiye'nin ilk medeni kanunu olan *Mecelle* için 1869 yılında bir komisyon çalışmaya başlamış ve 1876 yılında tamamlanmıştır. Mecelle'de, iş sağlığı ve güvenliği alanında işçinin, işverenin kusuruyla zarara uğraması halinde işverene bu zararı tazmin yükümlülüğü getirilmiştir.

Cumhuriyet Dönemi

Türkiye'de gerçek anlamda sanayileşme hareketinin Cumhuriyet döneminde başlamış olması nedeniyle iş sağlığı ve güvenliği alanında düzenlemeler asıl bu dönemde yapılmıştır. 10.09.1921 tarihli ve *151 sayılı Ereğli Havzai Fahmiyesi Maden Amelesinin Hukukuna Müteallik Kanun* ile madenlerde 18 yaşından küçük olanların çalıştırılması yasaklanmış, günlük çalışma süresi 8 saatle sınırlandırılmış, 8 saatten fazla çalışılması halinde iki kat fazla ücret ödenmesi ve bu çalışmanın tarafların rızasıyla yapılması düzenlenmiştir. Maden işleten işverenler, hastalanan veya kazaya uğrayan işçileri tedavi ettirmek, madenin etrafında hastane, eczane ve hekim bulundurmaları zorundadırlar. İş kazası nedeniyle ölümlerde, ölenlerin mirasçıları işverene karşı tazminat davası açabilecek ayrıca kazaya neden olan işverenler hakkında cezai yaptırımlar da söz konusu olacaktır. Sağlık ve güvenlik şartlarına uymayan maden işletmecilerinin ruhsatname ve imtiyazları da feshedilebilecektir. 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'na dayanarak birçok yönetmelik çıkarılmıştır. Bu yönetmelikleri şu şekilde sıralayabiliriz.

- İş Sağlığı ve Güvenliği Risk Değerlendirmesi Yönetmeliği (RG, T.29.12.2012,S.28512),
- İş Güvenliği Uzmanlarının Görev, Yetki ve Sorumluluk ve Eğitimleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.29.12.2012, S.28512),
- İş Sağlığı ve Güvenliği Kurulları Hakkında Yönetmelik (RG, T.18.01.2013, S.28532),
- Asbestle Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.25.01.2013, S.28539),
- Ulusal İş Sağlığı ve Güvenliği Konseyi Yönetmeliği (RG, T.05.02.2013, S.28550),
- İşyerlerinde İşin Durdurulmasına Dair Yönetmelik (RG, T.30.03.2013, S.28603),
- Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (RG, T.06.04.2013, S.25425),
- Ekranlı Araçlarla Çalışmalarda Sağlık ve Güvenlik Önlemleri Hakkında Yönetmelik (RG, T.16.04.2013, S.28620),
- İş Ekipmanlarının Kullanımında Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği (RG, T.25.04.2013, S.28628),
- Çalışanların Patlayıcı Ortamların Tehlikelerinden Korunması Hakkında Yönetmelik (RG, T.30.04.2013, S.28633),
- Çalışanların İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimlerinin Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (RG, T.15.05.2013, S.28648),

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN AMACI

İş sağlığı ve güvenliğinin amacını çalışanları korumak, üretim güvenliğini sağlamak ve işyeri güvenliğini sağlamak olarak üç başlık altında inceleyebiliriz.

Çalışanları Korumak

İş sağlığı ve güvenliğinin en önemli amacı, çalışanların hayatlarının ve vücut bütünlüklerinin korunmasıdır. İş sağlığı ve güvenliği önlemleri sayesinde çalışma ortamındaki risklerin tamamen ortadan kaldırılması veya en aza indirilmesi yoluyla çalışanlar için tehlikelerden uzak ve sağlıkları açısından uygun çalışma ortamı sağlanmaktadır. Bu şekilde çalışanların, çalışma koşullarının olumsuz etkilerinden ve iş kazaları ve meslek hastalıklarından korunmaları amaçlanmaktadır.

Üretim Güvenliğini Sağlamak

İşyerlerinde alınacak iş sağlığı ve güvenliği önlemleriyle iş kazası veya meslek hastalığı sonucunda ortaya çıkabilecek işgücü ve işgünü kayıpları azalacak, çalışanlar verimli çalışacaklardır. Çalışanların daha verimli çalışmalarını da işyerlerine ekonomik açıdan katkıda bulunacaktır. İşyerinde üretimin düzenli bir şekilde yapılmasına bağlı olarak üretim güvenliği gerçekleşecektir.

İşyeri Güvenliğini Sağlamak

İşyerlerinde alınacak ii sağlığı ve güvenliği önlemleriyle işyerlerinde kullanılan araç, gereç, makine, donanım ve tesisatta işyerini tehlikeye düşürebilecek riskler ortadan kalkacaktır. Bu şekilde, işyeri güvenliği sağlanmış olacaktır. İşyeri güvenliğinin sağlanması, iş sağlığı ve güvenliğinin amacı olan çalışanların hayatlarının ve vücut bütünlüklerinin korunmasına katkı sağlayacaktır.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİNİN ÖNEMİ

İş sağlığı ve güvenliğinin önemi gün geçtikçe artmıştır ve artmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğinin önem kazanmasının nedenlerini teknik zorunluluklar, ekonomik zorunluluklar ve sosyal zorunluluklar şeklinde üç başlık altında inceleyebiliriz.

Teknik Zorunluluklar

Günümüzde çalışma hayatında yer alan kişilerin karşılaştıkları risklerin sayı ve niteliği geçmişte yapılan üretime bağlı olarak kişilerin çalışma hayatında karşılaştıkları risklerin sayı ve niteliğinden oldukça farklı hale gelmiştir. Yeni teknolojilere bağlı olarak geleneksel riskler azalmakta, niteliği değişmekte ancak yeni riskler söz konusu olmaktadır.

Ekonomik Zorunluluklar

İşverenlerin kâr güdüsü içinde hareket edip iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini ikinci plana atmaları işyerlerinde işgücü devir hızını yükseltip iş kazaları ve meslek hastalıklarının sayısında artışa neden olmaktadır. Bütün bunlar verimliliği, motivasyonu azaltır ve işletmelerin ekonomik açıdan daha çok zarara uğramasına neden olur.

Sosyal Zorunluluklar

Sanayi Devrimi sonrasında Fransız Devrimi'nin etkisiyle oluşan "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" şeklinde ifade edilen klasik liberal düşünce yapısına bağlı olarak devlet çalışma hayatına müdahale etmemiş, piyasada her şeyin kendi kendisine denge noktasını bulacağı düşünülmüştür. Ancak, işgücü arzının yüksek buna karşılık makinelerle yapılan üretime bağlı olarak işgücü talebinin daha düşük olması sonucunda işçiler son derece olumsuz koşullarda çalışmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla, toplumun çeşitli kesimlerinden gelen tepkiler de iş sağlığı ve güvenliği konusunun önem kazanmasında etkili olmaktadır.

İŞ SAĞLIĞI VE GÜVENLİĞİ ALANINDA KAVRAMLAR

İş sağlığı ve güvenliğinin özünde, ii kazalarının ve meslek hastalıklarının önlenmesi yatmaktadır. Bu alanda ii sağlığı, ii güvenliği, iş kazası ve meslek hastalığı kavramları karşımıza çıkmaktadır. Aşağıda bu kavramlar açıklanacaktır.

İs Sağlığı

İş söz konusu olduğunda "sağlık", sadece bir hastalığın veya fiziksel arızanın olmamasının ötesinde işyerindeki güvenlik ve hijyenle doğrudan ilgili olup sağlığı etkileyen fiziksel ve zihinsel öğeleri içermektedir. **İş sağlığı**, daha çok çalışma ortamında bulunan ve işçinin sağlığını etkileyebilecek risk faktörleri karşısında işçinin sağlığının korunması anlamındadır.

İş Güvenliği

İş güvenliği, "işyerlerini, isin yürütümü nedeniyle oluşan tehlikelerden ve sağlığa zarar verebilecek koşullardan arındırarak, daha iyi bir çalışma ortamı sağlamak için yapılan sistemli çalışmalar olarak" tanımlanabilir.

İş Kazası

"İş kazası

a) Sigortalının işyerinde bulunduğu sırada,

b) İşveren tarafından yürütülmekte olan iş nedeniyle sigortalı kendi adına ve hesabına bağımsız çalışıyorsa yürütmekte olduğu iş nedeniyle,

c) Bir işverene bağlı olarak çalışan

ÖZETİ SATIN ALMAK İÇİN TIKLAYINIZ

sigortalının, görevli olarak işyeri dışında başka bir yere gönderilmesi nedeniyle asıl işini yapmaksızın geçen zamanlarda,

d) Bu Kanunun 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında emziren kadın sigortalının, iş mevzuatı gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda,

e) Sigortalıların, işverence sağlanan bir taşıtla isin yapıldığı yere gidiş gelişi sırasında,

meydana gelen ve sigortalıyı hemen veya sonradan bedenen ya da ruhen engelli hale getiren olaydır”.

Meslek Hastalığı

Doktrinde meslek hastalığı, “belirli bir mesleğin (isin) ifası sonucu o mesleğin (isin) nitelik ve yürütüm şartların doğurduğu bir engellilik hali veya hastalık” olarak tanımlanmaktadır.

SSGSSK’da yer alan hükümden hareketle meslek hastalığının unsurları şunlardır:

1. Hastalığa yakalananın 5510 sayılı SSGSSK anlamında sigortalı sayılması: SSGSSK m.4 anlamında tüm sigorta kolları açısından sigortalı sayılanlar arasında yer alması ya da m.5 anlamında ii kazası ve meslek hastalığı sigorta kolunun uygulanacağı kişilerden olması gereklidir.

2. Sigortalının bedensel veya ruhsal bir zarara uğraması: Meslek hastalığı sadece vücudun bedensel bütünlüğünde değil ruh ve sinir sisteminde de engellilik hali meydana getirebilir.

3. Hastalık veya engelliğin yürütülen isin sonucu olması: İş kazasının çalışılan işle ilgisi bulunması şart olmadığı halde meslek hastalığının işin yürütümü sonucunda ortaya çıkması gerekir.

BÖLÜM 2- İş Kazalarının ve Meslek Hastalıklarının Değerlendirilmesi

İŞ KAZALARI VE MESLEK HASTALIKLARININ NEDENLERİ

İş kazaları ve meslek hastalıkları, hem işçiler açısından hem işverenler (işletmeler) açısından hem de ülke ekonomisi açısından ciddi zararlara yol açmaktadır. İş sağlığı ve güvenliğine yönelik faaliyetlerin temelinde de ii kazaları ve meslek hastalıklarının ortaya çıkmasını önlemek, ii kazası ve meslek hastalığı ortaya çıkmışsa da bunların yol açabileceği hasarları en aza indirmek ve meydana gelen zararı telafi ve tazmin etmeye çalışmak yatmaktadır.

İş Kazalarının Nedenleri

İş kazalarının nedenlerine geçmeden önce iki kavram üzerinde durmakta yarar vardır. Bu oranlar, kaza sıklık oranı ve kaza ağırlık oranıdır. **Kaza sıklık oranı**, belirli bir dönemde, bir milyon insan-saatlik çalışma süresi içinde meydana gelen ve bir günden fazla işgöremezlikle sonuçlanan kaza sayısını ifade etmektedir. **Kaza ağırlık oranı** ise belirli bir dönemde, bir milyon insan-saatli çalışma süresi içinde ii kazası nedeniyle kaybolan işgünü sayısını ifade etmektedir.

İş kazalarının nedenleri konusunda yapılan araştırmalar, kazaların başlıca iki temel nedeni olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar, insana bağlı nedenler ile fiziksel ve mekanik çevre koşullarına bağlı nedenlerdir.

İnsana Bağlı Nedenler

İş kazalarının meydana gelmesinde en önemli faktör insandır. İnsana bağlı iş kazası nedenlerini birbirinden kesin ve net bir şekilde ayırarak sınıflandırmak oldukça güçtür. Bunun nedeni, kazalara neden olan faktörlerin birçoğunun iç içe geçmiş durumda olması ve genellikle de kazaların meydana gelmesinde bir değil birden çok faktörün aynı anda etkili olmasıdır.

Tehlikeli davranışlara yol açan kişisel özellikler, ii kazalarına yol açan insana bağlı nedenlerden ilkidir. Bu özellikler yaş, cinsiyet, medeni durum, statü, kıdem ve eğitim düzeyi olarak gruplandırılabilir.

Tehlikeli davranışlara yol açan fizyolojik faktörler, iş kazalarına yol açan insana bağlı nedenlerden ikincisidir. Bu faktörler fiziksel yetersizlikler, fiziksel uyumsuzluk, uykusuzluk ve yorgunluk olarak gruplandırılabilir.

Tehlikeli davranışlara yol açan psikolojik faktörler, iş kazalarına yol açan insana bağlı nedenlerden üçüncüsüdür. Psikolojik faktörler, iş kazalarının nedenleri arasında önemli bir yer tuttuğu halde bunlara gereken önem verilmemektedir. İşçiler, işe giriş muayeneleri sırasında fiziksel muayeneden geçirilmekte, buna rağmen çok nadir olarak psikolojik muayene ve testlerden geçirilmektedir. İşe alım sürecinde sadece fiziksel muayene yapmanın yeterli olmadığı meydana gelen ii kazalarından anlaşılmaktadır. Bu bakımdan işe giriş sırasında işçilerin psikolojik yönden de değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Tehlikeli davranışlara yol açan psikolojik faktörler zihinsel yetenek, duygusal yapı, sakarlık, duygusal uyumsuzluk (tatminsizlik), aşırı güven duygusu, stres ve yapılan işe ve ortama uyum (konsantrasyon) sorunu ve ihmalkarlık olarak gruplandırılabilir.